

Undervisning i Juridik

JOHANNA NIEMI-KIESILÄINEN & SARI LINDBLÖM-YLÄNNE

Indledning

Den juridiska utbildningen har traditionellt haft en stark anknytning till yrkeslivet. Endast juristutbildningen ger en kompetens till domaryrket och den kompetensen får i princip alla som utexamineras från de juridiska fakulteterna. Därför är det naturligt att domarrollen präglar innehållet i den juridiska utbildningen. Domarkompetensens krav på utbildningen kan sammanfattas så att juristexamen måste ge en färdighet att behandla juridiska konflikter och avgöra rättsliga problem inom alla rättsområden. Med andra ord, juristexamen måste ge en allmän juridisk kompetens; den får inte leda till alltför snäv specialisering.

P.O. Träskman diskuterar i detta nummer av *Retfærd* den samhällsutveckling som lett till reformdiskussioner beträffande den juridiska utbildningen och även till moderata reformer som ändå inte har ändrat juristexamen som en yrkesutbildning. När tjänstemannakåren ökade i snabb takt på 1970-talet, innebar det även högre kompetenskrav för tjänstemän som planerare och utvecklare av välfärdstaten. Det förekom oro över att juristutbildningen hotades bli utkonkurrerad av samhällsvetenskapliga studier. Då infördes studier om samhällsvetenskap och nationalekonomi till den juridiska utbildningen. Ock-

så utbildningens vetenskapliga kvalitet ifrågasattes och fördjupande studier fick en mera vetenskaplig karaktär än tidigare.

Den nutida reformdiskussionen reflekterar igen en ändrad arbetsmarknadssituation. Med liberalisering och internationalisering har behovet av jurister ökat inom affärslivet och internationella organisationer. Krav av specialisering har framstått med ny styrka. Konkurrensen kommer nu från utbildningar som kombinerar ekonomiska eller internationella studier med en del juridiska kurser. Detta bekymmer är framträdande i den utvärdering av svenska juristutbildningar som högskoleverket gjorde år 2000.

Samtidigt har också en diskussion om det kvalitativa innehållet av juristutbildningen påbörjats. Man har börjat fråga vilka färdigheter utbildningen bör ge och om den gör det på ett tillfredställande sätt. I reformdiskussioner kan man utskilja följande utgångspunkter: Undervisningen borde utveckla studerandens förmåga till kritisk reflektion av det rättsliga materialet. Den borde ge färdigheter som hjälper att behandla och lösa nya juridiska problem, söka och kritiskt granska juridisk information, utveckla juridisk argumentation och framställa den både skriftligt och muntligt. Dessutom måste en blivande jurist ha färdighet att utveckla sina kunskaper kontinuerligt i arbetslivet. Dessa kvalitativa

krav har en anknytning till både arbetsmarknadssituationen och det materiella innehållet av utbildningen. Men framför allt är de krav som ställs på pedagogiken. Dessa krav förernas oftast med krav på att utveckla mångsidigare undervisningsmetoder vid sidan eller i stället för föreläsningar i stora grupper.

Som Pihlajamäki och Lindblom-Ylänne redovisar i sin artikel kan man historiskt sett utskilja två nästan motsatta pedagogiska metoder i juridisk undervisning: den europeiska systematiska metoden och den anglosaxiska case-metoden.

I de kontinentala europeiska universiteten betonar man den juridiska ordningens systematik. Kännetecknande är att undervisningens uppgift är att ge studeranden en bild av den juridiska ordningens innehåll. Härskande undervisningsmetoderna är självständiga studier av textböcker, (mass)föreläsningar och seminarier där man diskuterar den rätta och systematiska tolkningen av en viss rättsfråga. Rättsfrågorna betraktas från en domares synvinkel och detta innebär att man alltid letar efter den rätta tolkningen av lagen. En studentartikel i detta nummer diskuterar bland annat hur undervisningen förmedlar en sådan uppfattning av juridiken (Heinonen et al.)

Pihlajamäki och Lindblom-Ylänne visar i sin artikel att metoden har överlevt från skollastikernas tid via begreppsjuridiken ännu till den analytiska jurisprudence. I dag lider de europeiska universiteten av en resursbrist som gör det osannolikt att man kunde vänta sig någon större reform av undervisningsmetoderna.

I de anglosaxiska juridiska fakulteterna uppfattar lärarna att sin primära uppgift är att undervisa i den juridiska metoden och först i andra hand att undervisa i det materiella in-

nehållet av rätten. Case-metoden som är den härskande pedagogiska metoden baserar sig på rättsfall från vilka man härleder rättsliga principer. Föreläsningar präglas av den sokratiske metoden vilket innebär att läraren leder diskussionen med kritiska frågor som han eller hon ställer till audiensen. Meningen är att leda studeranden fram till att själva upptäcka principer som tillämpats i ett fall och att inse både de starka och svaga sidorna i argumentationen. Rättsfall används också på annat sätt i undervisningen, till exempel i rättegångspel (trial advocacy) och argumentationsövningar (moot court). En advokats perspektiv är framträdande och rätten presenteras som öppen för olika tolkningar.

Under de senaste åren har ett tredje alternativ uppstått, nämligen problem baserad inläring (PBI). Denna pedagogiska metod tar också rättsfall som sin utgångspunkt men på ett annat sätt en case-metoden. Idén i problembaserad inläring är att undervisningens och lärarens uppgift är att stödja studentens inlärningsprocess. I motsats till den kontinentala föreläsningssituationen och case-metoden som både har fokus på läraren är PBI en studentfokuserad metod. När man tar ett rättsfall eller ett rättsproblem som utgångspunkt i PBI är meningen att studenterna själv utgående från fallet strukturerar problemet, utvärderar sina inlärningsbehov, planerar kunskapssökande osv. PBI kan kombineras med föreläsningar, seminarier och övningar men den passar särskilt bra till att stödja individuell förberedelse till tentamen som har en så stor roll i juridisk utbildning. Till metoden hör också egen utvärdering av inlärningsprocessen. De flesta juridiska fakulteterna i Sverige har tagit PBI i bruk och experiment åt det hållet görs också i Helsingfors

(se Träskman, Pylkkänen och Lindblom-Ylänne & Niemi-Kiesiläinen).

Pylkkänen jämför sina egna erfarenheter om PBI baserad undervisning PBI i Umeå med det mera traditionella programmet i Helsingfors. Hon analyserar inlärningsprocessen utgående från en individuell och en kollektiv modell för inlärningsprocessen. Också Lindblom-Ylänne och Niemi-Kiesiläinen jämför PBI metoden med den mera traditionella metoden. Deras empiriska resultat på kursnivå visar att PBI metoden var en effektivare inlärningsomvigning än den traditionella lärarfokuserade omgivningen.

Helge Strømsø har i sin studie forskat i olika läsningsstrategier av juridiska texter och i hur de påverkar inläringen. Resultaten visar att studenterna använder mycket tid för att läsa textböcker och först i ett senare skede av studierna börjar ägna uppmärksamhet åt olika texter och sammanhang mellan texter och betydelser i dem.

Pihlajamäki och Lindblom-Ylänne hävdar att inte bara innehållet utan också formen i undervisning är anknuten till utvecklingen inom juridiken och till den övriga samhällsutvecklingen. Man kan fråga sig vilka faktorer påverkar reformkrav och utveckling just nu.

I den Europeiska Unionen måste vi leva med flera rättssystem samtidigt. Nya krav ställs på den juridiska metoden eftersom en jurist måste kunna ta ställning till olika rättssystem (EU, nationella) som kan leda till motstridiga tolkningar. Europadomstolen har också betonat öppna argumentationsformer som ställer stora krav på jurister som vill framträda i internationella domstolar. Samma gäller även beträffande de mänskliga rättigheterna och den konstitutionella rätten när de tillämpas i nationella domstolar. Dess-

utom kan man också påstå att det rättsliga materialet har blivit så omfattande att det inte mera kan behärskas eller inläras med de gamla metoderna. Inom samhället har privatiseringstendensen betytt att man inte mera kan lita på välfärdsstaten som löser konflikter mellan befolkningsgrupper. Allt flera konflikter behöver rättslig reglering och kommer att avgöras i domstolar eller i alternativa fora för konfliktlösning. Nya krav ställs på juristyrket.

Men vi vill påpeka också en ytterligare orsak som kommer inifrån rättsvetenskap. Ett förnyat intresse till rättsliga grundbegrepp kan urskiljas. Juridiska begrepp har länge varit i skymundan av den analytiska jurisprudensen eller den skandinaviska realismen som tog avstånd till begreppsjurisprudens. Det nya intresset för rättsliga begrepp är mera intresserad om hur begrepp konstrueras i den juridiska diskursen än att definiera dessa begrepp själv. En konstruktiv och diskursanalytisk metod är framträdande i feministisk rättsvetenskap där man har intresse för hur kön konstrueras i samhälleliga diskurser, rätten inkluderad (Burman, Svensson & Ågren). Men även andra inriktningar, så som Kaarlo Tuoris kritiska rättspositivism eller Juha Pöyhönens nya förmögenhetsrätt, lägger ett nytt intresse och perspektiv till hur rättsliga grundbegrepp konstrueras.

Rättsliga grundbegrepp är de verktyg som en jurist tänker med. Burman, Svensson och Ågren diskuterar hur kunskap som förståelse av grundläggande begrepp och antaganden konstrueras inom juristutbildningen. Utgående från två olika hållningar inom akademien, en nytorelaterad hållning och en kritisk och reflekterande hållning knyter de diskussionen till undervisningspsykologin där det hur studenten har tillägnat sig nya begrepp och lärt

sig att operera med dem är ett viktigt kriterium för hur inlärningsprocessen lyckats. Burman, Åkgren och Svensson tar kunskapsbildning om kön som ett konkret exempel på hur kunskapsbildning sker och går att ändras. Deras analys om kunskapsbildningsprocessen är giltig långt utöver kön och har betydelse också då andra uppfattningar förmedlas inom utbildningen.

Retfærd tackar fil.dr., docent i inlärningspsykologi Sari Lindblom som har varit gästredaktör i detta nummer av Retfærd.